

Streszczenie rozprawy doktorskiej
pt. „Wybrane cechy osobowości a poczytalność – studium kryminologiczne”
mgr Agnieszka Daniszewska

Zdrowie psychiczne jest stanem dobrego samopoczucia psychicznego lub braku choroby psychicznej. Badania epidemiologiczne wskazują, że od 1/4 do 1/3 osób w populacji przejawia jakikolwiek rodzaj zaburzeń psychicznych. Przyjmuje się, iż około 8 milionów Polaków cierpi na zaburzenie o podłożu psychicznym. Z tego względu zdrowie psychiczne jest obecnie jednym z ważniejszych aspektów zdrowia, jest więc wyzwaniem dla polityki społecznej i zdrowotnej państwa oraz samorządów terytorialnych.

Mianem zaburzeń w kontekście psychiatrycznym nie określa się jedynie zaburzeń psychicznych, ale całą gamę zaburzeń zachowania i osobowości, będących problemem bardziej nieuchwytnym i wywołującym trudności nie tylko na polu diagnozy, ale też i leczenia. Zaburzenia osobowości to głęboko zakorzenione i utrwalone wzorce zachowań, przejawiające się mało elastycznymi reakcjami na różnorodne sytuacje indywidualne i społeczne. Reprezentują one albo skrajne, albo znaczące odmienności w porównaniu z przeciętnym w danej kulturze sposobem spostrzegania, myślenia i odczuwania, a w szczególności – odnoszenia się do innych. Takie wzorce zachowania mają tendencję trwałości i obejmowania wielu zakresów funkcjonowania psychologicznego.

Temat dysertacji wskazuje na „wybrane cechy osobowości” – ujmuje on bowiem swym zakresem cechy takie jak empatia, impulsywność, skłonność do ryzyka oraz cechy psychopatyczne. Powyższe cechy zostały poddane badaniu, ponieważ nadaje się im kryminogeny charakter, na co wielokrotnie wskazywały różnorodne źródła literatury przedmiotu. Cechy te ściśle skorelowane są z przestępczością, a więc jeżeli dokonywana jest analiza i ocena poczytalności, to jedynie w kontekście osoby, która dopuściła się czynu zabronionego.

Problem wpływu poszczególnych cech osobowości na ocenę poczytalności sprawców przestępstw, ujmowany zarówno na płaszczyźnie karnoprawnej, kryminologicznej, jak też psychologicznej i psychiatrycznej, jest przedmiotem zainteresowania naukowo-badawczego. Niemniej jednak, w wyniku zaistnienia wielu przeszkód natury definicyjnej i klasyfikacyjnej, które napotykają badacze, wciąż brak jest jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o wpływ cech osobowościowych człowieka na jego sferę motywacyjną i świadomość znamion czynu zabronionego, ale także na świadomość konsekwencji płynących z ujawnianych zachowań.

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest istota wpływu poszczególnych cech osobowości na poczytalność sprawców w czasie popełnianych przez nich przestępstw.

Rozprawa jest zasadniczo ukierunkowana na analizę powyższego zagadnienia w kontekście wpływu występowania i nasilenia pewnych cech osobowości człowieka – sprawcy przestępstwa - na jego poczytalność w rozumieniu karnoprawnym. Rozprawa doktorska ma na celu ukazanie powagi zjawiska wpływu poszczególnych cech związanych z zaburzeniami osobowości na zachowania przestępcze, kryminalną motywację, a w efekcie – w poszczególnych przypadkach na ograniczoną lub zniesioną poczytalność sprawcy *a tempore criminis*. Jest to problem natury karnoprawnej, kryminologicznej, ale również ogólnospołecznej.

Rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych wprowadzeniem. Pierwszy z nich, zatytułowany *Metodyka badań*, ma charakter metodologiczny. Wskazano w nim przedmiot oraz cel badań, problemy i hipotezy postawione w procesie badawczym, a także scharakteryzowano wykorzystane metody, techniki i narzędzia badawcze. W rozdziale tym zaprezentowano ponadto organizację i przebieg przeprowadzonych działań badawczych.

W rozdziale drugim pt. *sytuacja prawna sprawcy niepoczytalnego i poczytalnego w stopniu ograniczonym w polskim prawie karnym* przedstawiono problematykę istoty odpowiedzialności sprawców przestępstw zgodnie z polskim prawem karnym, rozróżnienie czynników psychiatrycznych i psychologicznych, które determinują poczytalność ograniczoną i niepoczytalność, a także omówienie środków zabezpieczających izolacyjno-leczniczych stosowanych wobec osób dotkniętych chorobą psychiczną, zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeniem umysłowym lub uzależnieniem. Powyższe kwestie zestawione zostały z uwzględnieniem zmian zachodzących w polskim prawie karnym na gruncie kodeksów karnych z 1932 r., 1969 r. oraz obecnie obowiązującego Kodeksu Karnego z 1997 r.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Teorie kryminologiczne dotyczące uwarunkowań do popełnienia przestępstwa*, przedstawiono zagadnienie skłonności przestępczych ujmowanych przez pryzmat wiodących teorii kryminologicznych. Uwzględniono w tym rozdziale teorie biologiczne, psychologiczne oraz socjologiczne.

W rozdziale czwartym rozprawy, któremu nadano tytuł *Opiniowanie zaburzeń osobowości w polskim procesie karnym*, dokonano analizy roli opinii biegłego w postępowaniu sądowym, ze szczególnym uwzględnieniem wymogów, które stawiane są przez prawo i praktykę ekspertom sądowym. Ponadto zaprezentowana została istota i rola opinii biegłego sądowego w procesie karnym, a więc rola opinii o stanie zdrowia psychicznego i stanie poczytalności sprawcy przestępstwa.

Rozdział piąty rozprawy doktorskiej nosi tytuł *Klasyfikacja wybranych zaburzeń osobowości*. Stanowi on niejako trzon rozważań teoretycznych na temat zaburzeń osobowości, bowiem wskazuje na istotę tego rodzaju zaburzeń *sensu largo*. W paragrafie drugim podjęto

próbę przedstawienia istotnych zagadnień w zakresie psychopatii, która co prawda nie jest oficjalnie sklasyfikowana jako zaburzenie osobowości, jednak odgrywa istotną rolę w sferze społecznej, prawnej i etycznej państwa. Rozdział piąty wieńczy paragraf trzeci dotyczący zaburzeń, które dawać mogą fałszywy obraz osobowości psychopatycznej, a więc socjopatii i charakteropatii. W rozprawie doktorskiej uwzględniono różnice, które przebiegają w zakresie nasilenia poszczególnych cech w poszczególnych zaburzeniach osobowości, co stanowiło wprowadzenie do rozdziału empirycznego pracy.

Rozdział szósty rozprawy doktorskiej ma charakter empiryczny. Stanowi on analizę wyników uzyskanych w drodze przeprowadzonych badań kwestionariuszowych w Areszcie Śledczym w Białymstoku i Samodzielnym Publicznym Psychiatrycznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej im. S. Deresza w Choroszcy. W pierwszej kolejności dokonano rozróżnienia poszczególnych grup badawczych ze względu na poziom nasilenia cech psychopatycznych i występowania zaburzeń osobowości o charakterze antyspołecznym. Następnie w paragrafie drugim zestawiono badane grupy przez pryzmat poziomu empatii emocjonalnej i kognitywnej i dokonano oceny, czy obniżony lub podwyższony poziom tejże cechy koreluje z zachowaniami przestępczymi. Kolejnym etapem analizy nasilenia poszczególnych cech osobowości było zróżnicowanie grup badanych poprzez uwzględnienie poziomu ich skłonności do ryzyka i impulsywności, nie tracąc z pola widzenia poziomu empatii badanej za pomocą innego narzędzia. Z punktów widzenia postawionych problemów i hipotez badawczych nie sposób było pominąć paragraf czwarty tegoż rozdziału, traktujący o poziomie lęki i depresji w poszczególnych grupach badanych. Krańcowo podjęto próbę porównania cech psychopatycznych i antyspołecznych w kontekście rodzaju popełnionych przestępstw, a następnie przechodzi do omówienia wyników badań.

Rozprawa zawiera podsumowanie z weryfikacją postawionych hipotez a także Bibliografię, Wykaz tabel i rycin oraz Aneks.

Agnieszka Dawimbska